

Høringsuttalelse fra Universitets- og høgskolerådet – forslag til ny åndsverklov

Universitets- og høgskolerådet (UHR) har mottatt høringsbrev fra Kulturdepartementet (KUD) med forslag til ny åndsverklov, og takker for muligheten til å gi innspill til denne.

Etter UHRs vurdering er det fremlagte utkastet til lovtekst betydelig mer leservennlig og forståelig enn tidligere lov. I denne høringsuttalelsen konsentrerer UHR seg om de områder som er mest sentrale for våre medlemsinstitusjoner. Dette gjelder først og fremst de såkalte ideelle rettighetene, samt de nye bestemmelsene om vederlag ved overdragelse av opphavsrett og om åndsverk skapt i ansettelsesforhold.

Kapittel 2 i nytt lovutkast: Grunnleggende bestemmelser om opphavsrett til åndsverk

§ 2-1 Opphavsrett til åndsverk

I den nye loven foreslår KUD at det kjønnsnøytrale begrepet «opphaver» erstatter den gjeldende betegnelsen «opphavsmann». UHR mener som et prinsipp at stillingsbetegnelser og titler i høyest mulig grad bør være kjønnsnøytrale, men har utover det ingen kommentar til forslaget om «opphaver» som begrep.

Det såkalte *verkshøydekravet*¹ foreslås tatt inn i definisjonen av åndsverk. Etter forslaget må et åndsverk være «uttrykk for original og individuell skapende åndsvirksomhet». Dette kravet gjelder også etter gjeldende rett, men blir tydeliggjort i lovteksten. Etter UHRs vurdering bidrar tydeliggjøringen til å gjøre åndsverkloven mer brukervennlig.

Om forståelsen av begrepet åndsverk

I dagens lovtekst forstås åndsverk som «litterære, vitenskapelige eller kunstneriske verk...» Begrepet «vitenskapelige» foreslås fjernet i ny lovtekst, slik at ny bestemmelse benytter formuleringen «litterære og kunstneriske verk». Selv om det presiseres at dette ikke skal medføre realitetsendring med hensyn til hva som beskyttes av loven, vil mange forskere ikke identifisere sine verk med formuleringen «litterære og kunstneriske». Det vil derfor, etter UHRs vurdering, gjøre lovteksten mer presis og forståelig dersom begrepet «vitenskapelige verk» også videreføres.

UHR vil samtidig peke på at formuleringen i dagens lovtekst - «litterære, vitenskapelige eller kunstneriske verk» - ikke åpner for at kunstneriske verk kan være vitenskapelige. Dette er et dilemma som kan løses ved å omformulere, for eksempel som følger: «vitenskapelige verk innenfor alle fag- og kunstområder, i tillegg til øvrige litterære og kunstneriske verk». Alternativt bes Kulturdepartementet om å finne en egnet formulering som løser dilemmaet vi peker på.

Til § 2-2 Opphavsrettens innhold

UHR støtter departementets vurdering i at hovedregelen fremdeles bør være slik at det ikke skal være nødvendig for den enkelte bruker å ta stilling til om innholdet på internett er lovlig eller ulovlig lagt ut. UHR har ingen kommentarer til ny lovtekstformulering om at det «ikke er tillatt å bruke

¹ Professor Olav Torvund skriver dette om verkshøyde på sin fagblogg om opphavsrett: Et verk må ha verkshøyde for å ha opphavsrettslig vern. Det må være et visst minimum av original, skapende innsats. Et brev av typen "Herved oversendes i henhold til avtale" vil ikke være opphavsrettslig vernet. Det er ikke noe krav om kvalitet. En elendig roman har det samme vernet som et mesterverk så lenge den er resultat av en original, skapende innsats:

http://www.torvund.net/index.php?page=opph_intr_02

åndsverk som åpenbart ulovlig er gjort tilgjengelig» og at «straff og erstatning bare kan ilegges ved forsettlig overtredelse».

Til § 2-3 Rett til navngivelse og vern mot krenkende bruk (ideelle rettigheter)

Denne bestemmelsen blir enda viktigere når verk i stadig større utstrekning gjøres tilgjengelig for allmennheten på internett. Det er svært viktig at opphaveren har en rett til navngivelse og et vern mot krenkende bruk (ideelle rettigheter). UHR mener at det er fornuftig at begrepet ideelle rettigheter blir inkludert i åndsverkloven.

I dagens lovtekst heter det at «*Har en annen rett til å endre et åndsverk eller å gjøre det tilgjengelig for almenheten, må dette ikke skje på en måte eller i en sammenheng som er krenkende for opphavsmannens litterære, vitenskapelige eller kunstneriske anseelse eller egenart, eller for verkets anseelse eller egenart.*»

Videre heter det at:

«Selv om opphavsmannen har gitt gyldig samtykke til bruken, har han, hvis verket gjøres tilgjengelig for almenheten i slik krenkende skikkelse som nevnt i annet ledd, rett til å kreve at det enten ikke skjer under hans navn eller at det angis på fyldestgjørende måte at de foretatte endringer ikke skriver seg fra ham. Denne rett kan opphavsmannen ikke gi avkall på.»

Tekstforslaget i nytt lovutkast lyder:

Et verk må ikke endres eller brukes på en måte eller i en sammenheng som er krenkende for opphaverens eller verkets anseelse eller egenart.

Opphaveren kan ikke fraskrive seg retten etter første og andre ledd, med mindre det gjelder en bruk av verket som er avgrenset etter art og omfang.

Etter UHRs vurdering er gjeldende lov langt mer tydelig på dette punktet, enn forslaget til ny lovtekst. I noen tilfeller har det blitt gitt ut reviderte eller bearbejdede versjoner av læreverker som forfatteren selv ikke har vært innforstått med, og det har derfor ikke vært ønskelig for vedkommende å bli assosiert med verket. Dagens teknologi gjør det i tillegg meget enkelt å endre verk. Dette kan også bidra til å sette de ideelle rettighetene under press. Det bes derfor om en vurdering av om denne paragrafen bør bygges noe ut, og tilnærme seg dagens formuleringer knyttet til punktene *rett til å kreve at det enten ikke skjer under hans (ev. opphaverens) navn eller at det angis på fyldestgjørende måte at de foretatte endringer ikke skriver seg fra ham (ev. opphaveren).*

Kapittel 4 i nytt lovutkast: Avgrensning av opphavsretten og forvaltning av rettigheter ved avtalelisens

§ 4.3 Kopiering til privat bruk

UHR er enig i departementets vurdering om det skal være mulighet for å kopiere til privat bruk, og at gjeldende rett til å fremstille eksemplarer til personlig yrkesmessig bruk, videreføres.

I innspillsrunden til den nye loven foreslår Kopinor at regelen om å kunne fremstille eksemplarer til personlig bruk, ikke skal omfatte eksemplarframstillinger for utdanningsformål. De begrunner dette med at dette kan klareres på en enkel måte gjennom avtale med rettighetshaverne. UHR deler departementets oppfatning som er at privat bruk ikke skal knyttes til om det dekkes av en annen

hjemmel, men skal skje uavhengig av dette. Om ikke vil det fort oppstå en situasjon der enkelte yrkesgrupper ville blitt ekskludert fra denne bestemmelsen.

§ 4-4. Forslag til ny lovtekst er: *Fri bruk av verk i undervisningsvirksomhet.* UHR mener begrepet undervisningsvirksomhet blir for snevert. Universitetene og høyskolene har tre hovedoppgaver: forskning, undervisning og formidling. Formuleringen bør endres til: *Fri bruk av verk i undervisnings- og forsknings- og formidlingsvirksomhet.*

UHR stiller seg videre bak innspillet i høringsuttalelsen fra Norsk Studentorganisasjon:

«NSO mener at fri bruk av åndsverk ved offentlig fremføring og offentlig overføring av åndsverk i undervisningen er noe som bør videreføres i ny lov, da det er viktig at underviseren kan bruke det som trengs av materialet for å gjennomføre undervisningen på en tilfredsstillende måte. Det er derfor positivt at departementet ønsker å videreføre dette i den nye åndsverkloven, samt at dere ikke ønsker å skrenke inn retten til fri fremføring til kun å gjelde «levende, direkte overføring» slik Kopinor og Norwaco foreslår.»

§ 4-9 Opptak for tidsforskutt bruk innen visse døgninstitusjoner. For tidsforskutt bruk i egen institusjon, kan sykehus, alders- og pleiehjem, fengsler og andre døgninstitusjoner innen helse-, sosial- eller kriminalomsorg vederlagsfritt gjøre opptak av verk som inngår i kringkastingssending.

Etter UHRs vurdering er begrepene «alders- og pleiehjem» utdaterte og man bør heller kun benytte samlebetegnelsen «døgninstitusjoner innenfor helse-, sosial- eller kriminalomsorg»

Til § 4-10 *Bruk av verk i arkiv, bibliotek og museer*

Ny lovtekst lyder: *Departementet kan gi regler om at arkiv, bibliotek, museer og undervisningsinstitusjoner ved hjelp av terminaler i egne lokaler, kan gjøre verk i samlingene tilgjengelig for enkeltpersoner når det skjer til forskningsformål eller private studieformål.*

UHR ønsker, i likhet med Nasjonalbiblioteket, at disse dokumentene også kan gjøres tilgjengelige for ansatte innenfor høyere utdanning, også fra egne kontorarbeidsplasser. Fra flere universiteter og høyskoler er det kommet signaler om at sektoren har behov for tilgang til pliktavleverte dokumenter. UH-institusjonene ønsker tilgang også utenfor bibliotekets fysiske lokaler, med en adgangs-begrensning på inntil syv samtidige brukere for digitale dokumenter. Forskrift til pliktavleverings-loven er nå sendt på høring. UHR er tilfreds med at det foreslås brukstillatelse for forskere, studenter og personale i UH-sektoren til fire samtidige brukere, knyttet til IP-adresse (altså ikke knyttet til biblioteklokalet som sådan), selv om det ville være ønskelig med noen flere brukere.

Til § 4-16 *Fri bruk for personer med nedsatt funksjonsevne*

Bestemmelsen er ny og viderefører gjeldende § 17, med enkelte endringer.

I første ledd, første punktum videreføres gjeldende § 17 første ledd første punktum, med den endring at brukergruppen er endret til "personer med nedsatt funksjonsevne", jf. begrepsbruken i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.

UHR forutsetter at denne bestemmelsen også omfatter personer med dysleksi. I Ot.prp. nr. 47 (2004-2005) foreslås følgende: «Funksjonshemmede som dette kan omfatte, er bl.a. personer med diagnostisert dysleksi eller en bevegelseshemming som innebærer at de ikke kan tilegne seg verket i den form det er utgitt.» (s. 147).

§ 4-37 Vederlag for bruk av verk ved avtalelisens (37)

UHR ønsker en presisering der det heter at verk som forfatter velger å publisere åpent ikke skal inngå ved beregning av avtalelisens.

Kapittel 5 i nytt lovutkast: Opphavsrettens overgang

Åndsverkloven gir i dag ingen generell rett til rimelig vederlag for avtalt utnyttelse av opphavsrett. Likevel må det naturlige utgangspunktet også etter gjeldende lov være å legge til rette for at opphaveren skal få rimelig vederlag ved overdragelse av rettigheter, herunder når det gis adgang til å bruke verket.

Gjeldende åndsverklovs § 39 gir en alminnelig adgang for opphavsmannen til å overdra sin råderett over åndsverket. I ansettelsesforhold vil ofte en overgang av opphavsretten være uttrykkelig avtaleregulert gjennom individuelle eller kollektive avtaler, men ikke til all tid. Hvorvidt retten til å bruke verket anses overført til arbeidsgiver i kraft av et ansettelsesforhold, vil etter gjeldende rett bero på en tolkning av arbeidsavtalen, hva som er sedvanlig innenfor de ulike arbeidsfelt, hva som kan anses stilltiende forutsatt mellom partene eller eventuelt hva som måtte være uttrykkelig avtaleregulert om overføring av rettigheter skapt i ansettelsesforhold. Det gjeldende ulovfestede prinsipp i norsk rett går ut på at opphavsrett til verk skapt i ansettelsesforhold, i mangel av annen avtale, anses overgått til arbeidsgiveren i den utstrekning det er nødvendig for at ansettelsesforholdet skal nå sitt formål, og det dessuten er omfattet av arbeidstakerens oppgaver i arbeidsforholdet å skape slike verk. For vitenskapelig ansattes virksomhet har den tradisjonelle oppfatning vært at det ikke er nødvendig eller rimelig at rettighetene til deres forskningsarbeider går over til universiteter og høyskoler.

§5-3: Rett til rimelig vederlag ved overdragelse av opphavsrett.

Når en opphaver overdrar opphavsrett til bruk i ervervsvirksomhet, har opphaveren krav på rimelig vederlag fra erververen.

Ved vurderingen av hva som er rimelig vederlag, skal det blant annet legges vekt på overdragelsens omfang og hvilken økonomisk verdi den har for erververen, sett i lys av de konkrete forhold som gjør seg gjeldende og hva som er vanlig og rimelig på området.

Bestemmelsene i denne paragraf kan ikke fravikes ved avtale og gjelder ikke i ansettelsesforhold.

Forslaget i denne bestemmelsen innebærer at vederlagsplikten ikke gjelder i ansettelsesforhold. UHR mener at det kan tenkes tilfeller der det vil være naturlig at arbeidstaker får et visst vederlag, og ber om at det åpnes for en slik mulighet i lovteksten. Dette får også konsekvenser for lovens nye forslag til §5-6 (under).

§ 5-6 Åndsverk skapt i ansettelsesforhold

Opphavsrett til verk som er skapt av arbeidstaker går med mindre annet er avtalt, over til arbeidsgiver i den utstrekning det er nødvendig for at ansettelsesforholdet skal nå sitt formål.

Det samme gjelder adgang til endring av verket, med den begrensning som følger av § 2-3. Arbeidsgiverens rett er begrenset til bruksformer som kunne forutses da verket ble skapt. (Gjelder ikke for datamaskinprogram skapt i ansettelsesforhold, dette er omtalt i en egen paragraf.)

Kommentarer fra UHR:

Det er viktig med en så presis lovtekst som mulig på dette området. Teksten «med mindre annet er avtalt», åpner for at arbeidsgiver og arbeidstaker gis rom til å vurdere opphavsretten. Det er viktig at denne formuleringen blir stående. Det samme gjelder formuleringen «*i den utstrekning det er nødvendig for at ansettelsesforholdet skal nå sitt formål*».

Formuleringen «*Arbeidsgivers rett er begrenset til bruksformer som kunne forutsees da verket ble skapt*» kan bli tolket slik at hele spekter av dagens ulike bruksformer blir omfattet av arbeidsgiver rett. UHR mener siste setning bør lyde *Arbeidsgiverens rett er begrenset til bruksformer som kunne forutses da verket ble skapt, men heller ikke til mer enn dette*».

UHR er opptatt av at det ved overdragelse av rettigheter også følger overtagelse av ansvar og plikter. Det er derfor viktig å være bevisst på at en slik rettighetsovertakelse forutsetter at virksomhetene har kompetanse og bruker ressurser til å følge opp overtagelsen. Ved overtagelse av rettigheter i ansettelsesforhold vil arbeidsgiver etter vår vurdering, for eksempel kunne få et ansvar for at utdaterte eller ikke korrekte dokumenter blir liggende ute på læringsplattformer eller nett, uten å bli fjernet. Av denne grunn, og på grunn av raske endringer på området, blir det derfor ekstra viktig å sikre, som lovforslaget gjør, at overgang av rettigheter ikke omfatter de ideelle rettighetene opphaver har, i henhold til §2-3.